

ЛЕКЦІЯ 1

ГЕОУРБАНІСТИКА ЯК НАУКА. МІСТО ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОУРБАНІСТИКИ

План лекції

1. Геоурбаністика як наука
2. Понятійно-термінологічний апарат геоурбаністики. Головне поняття науки.
3. Місто як об'єкт дослідження та головне поняття геоурбаністики: дефініції поняття, критерії виділення, підходи до визначення
4. Базові характеристики та ознаки міста.

1.Геоурбаністика як наука

Геоурбаністика – суспільно-географічна наука, що вивчає просторову організацію (планування), еволюцію і функціонування міських систем різного рівня на базі поглиблення процесу урбанізації з характерним для нього зростанням різноманітності потреб людини *(за Ю. Л. Пивоваровим, 1999 р.)*.

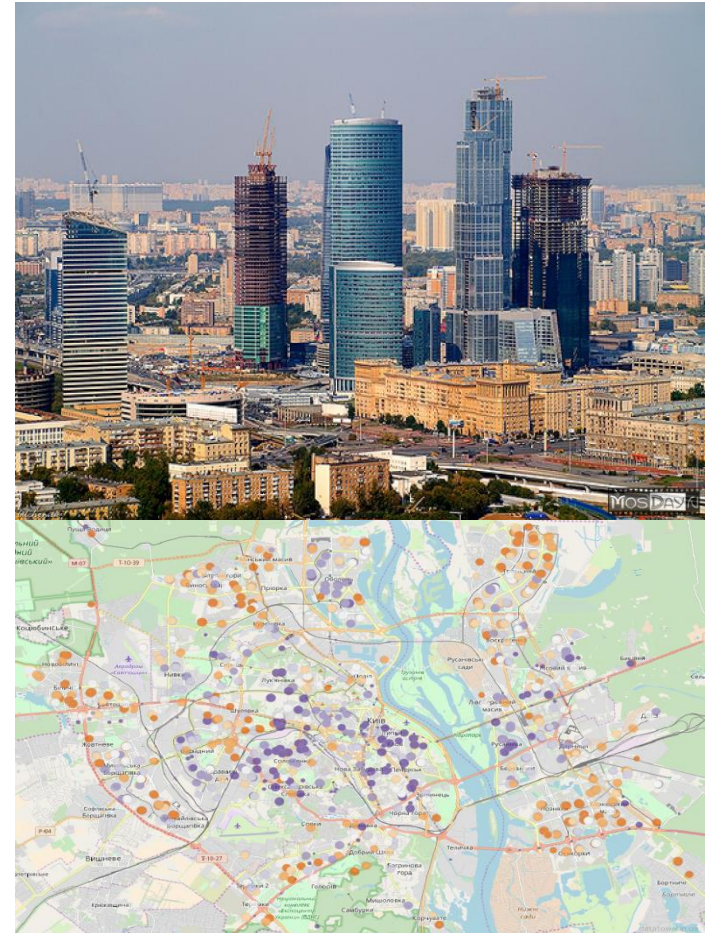
Геоурбаністика – суспільно-географічна наука, що вивчає міста, міські системи і процеси урбанізації, які характеризуються стрімким зростанням міського населення, великих міст і міських агломерацій, перенесенням всієї суми міських суспільних відносин на сільську місцевість *(за Г. М. Ланно, 1997 р.)*.

Геоурбаністику, на відміну від географії міст, характеризує наступне:

1. Місто перестає бути основним об'єктом дослідження геоурбаністики, такими стають міські системи різного ієрархічного рівня.
2. Базою для розуміння еволюції міських систем є процес урбанізації, який визначає зрушення в характері розселення, умовах життя людей, їх поведінці в міському просторі.
3. Місто перестає вивчатися автономно – як точковий об'єкт, оскільки вплив міста поширюється за межі своїх кордонів, та збільшується поширення міського способу життя в сільській місцевості.
4. Формування міського середовища в результаті розвитку міських процесів ще в більшій мірі здійснюється шляхом пошуку компромісу між потребами людини в місті і можливостями їх задоволення.

Основні напрями досліджень геоурбаністики:

- типологія міст, включаючи види їх економіко-географічного положення (ЕГП), розміри (зокрема, недоліки і переваги великих і малих міст);
- просторовий розвиток міст, в т.ч. формування сучасних складних форм міського розселення (міські агломерації, мегаполіси та ін.), проблеми розвитку і типи так званих глобальних (світових) міст;
- питання регулювання процесів урбанізації і створення моделей урбанізованих систем;
- географічні принципи проектування міст і систем розселення.

2. Понятійно-термінологічний апарат геоурбаністики. Головне поняття науки.

3. Місто як об'єкт дослідження та головне поняття геоурбаністики: дефініції поняття.

Місто – це цілісна територіальна одиниця з високою компактністю населення та кількістю жителів (*Р. Мерфі*).

Місто – це місце життєдіяльності великих мас населення, які зайняті несільськогосподарською діяльністю, яке віднесено, відповідно до законодавства держави, до категорії міст.

Місто – це грандіозне за часом існування або займаною площею об'єднання людей і будов, які відрізняються особливого роду діяльністю (*Квін, Карпентер*).

Місто – це населений пункт, який згідно з законодавством держави віднесений до категорії міст і має, як правило, значну (порівняно з сільськими поселеннями) чисельність населення, зайнятого переважно у промисловості, торгівлі, сфері обслуговування, науці, культурі. Міста мають свою територію, обмежену так званою міською межею, здебільшого досить стійкою (А. П. Голіков).

Місто – це компактне поселення з переважанням несільськогосподарських функцій, в якому формується співтовариство людей, що ведуть своєрідний спосіб життя в умовах, які відрізняються від навколишньої сільської місцевості певним типом антропогенного перетворення у вигляді забудови великими будівлями та іншими характерними спорудами (A Glossary of Geographical Terms: у 2-х томах; перекл. з англ., ред. Л. Н. Кудрявцева).

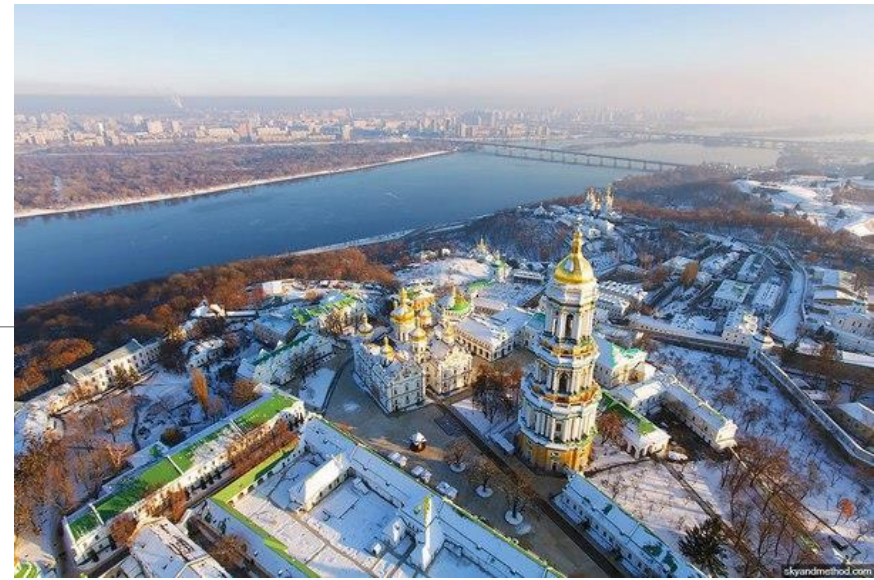
Місто – це сукупність жителів, інкорпорованих (тобто зареєстрованих в якості облікової одиниці) та керованих мером або ольдерменом (Словник загальногеографічних термінів під ред. Д. Стампа, 1975 р.).

ЯК ВИЗНАЧИТИ, ЩО НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ – МІСТО?

Критерії виділення міст:

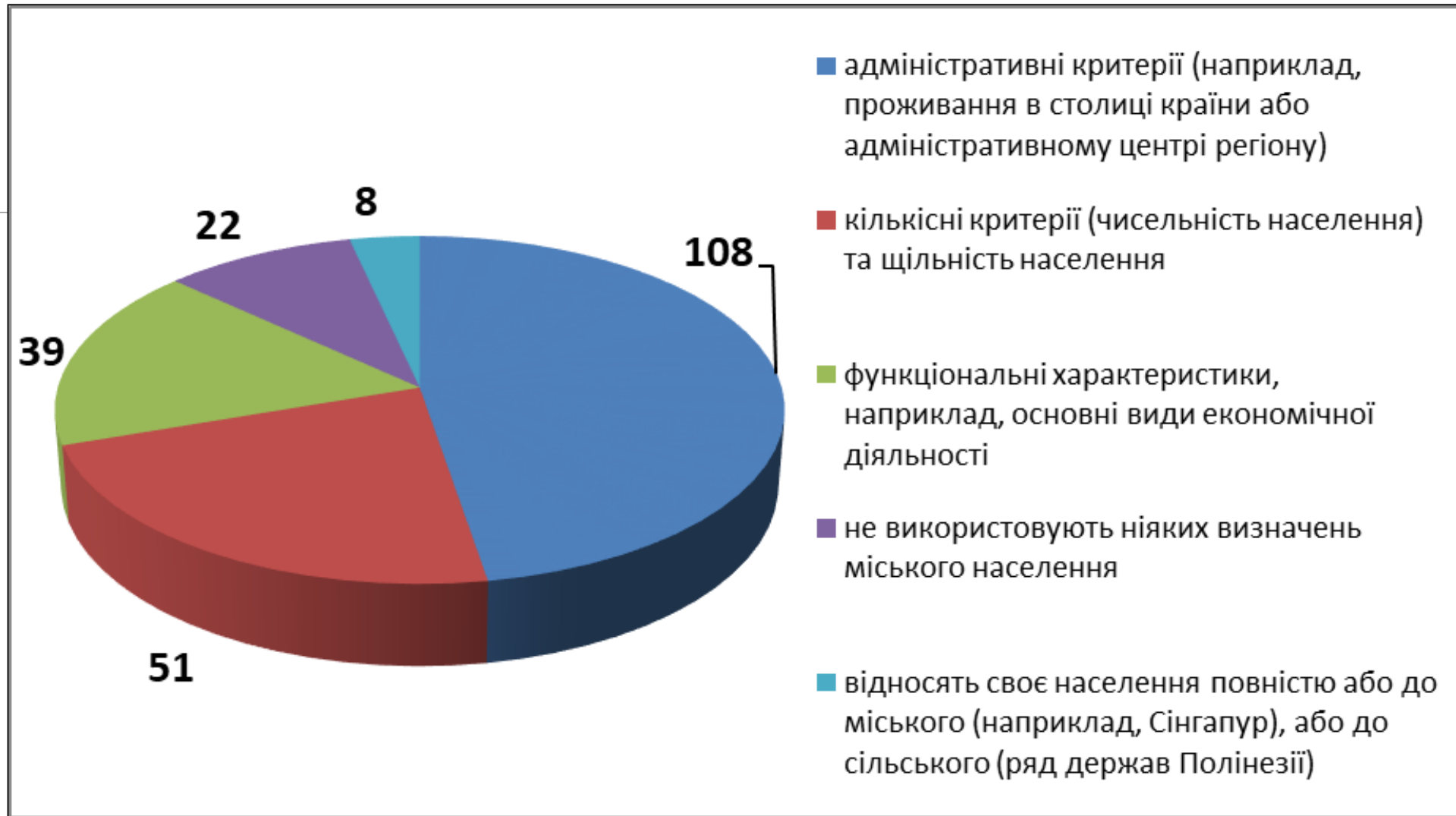
- чисельність населення;
- щільність населення або забудови;
- переважаючий тип зайнятості населення;
- історично складений тип міста;
- функції міста;
- юридичні критерії;
- ступінь антропогенного перетворення природного середовища;
- рівень благоустрою;
- особливий спосіб життя, міська культура.

ОСОБЛИВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ, МІСЬКА КУЛЬТУРА

Американський соціолог **Луїс Вірт** виділив такі **визначальні риси міського способу життя**:

- ❖ переважання вторинних контактів над первинними в системі спілкування особистості;
- ❖ ослаблення значення сім'ї, родинних зв'язків та інституту сусідства;
- ❖ втрата традиціями їхнього значення як базису «соціальної солідарності»;
- ❖ вищий, ніж у сільській місцевості «темپ життя» і висока мобільність жителів міст;
- ❖ послаблення соціального контролю над поведінкою особистості;
- ❖ поверхневий, нерідко анонімний характер спілкування;
- ❖ соціальні контакти спрямовані на досягнення прихованих цілей, а не на спілкування як самотійну цінність;
- ❖ соціальна дистанція в стосунках;
- ❖ загальна нестійкість життя.

Розподіл країн світу за критеріями виділення міст

СИСТЕМА КРИТЕРІЇВ, ЩО ВІДРІЗНЯЮТЬ МІСТО І СЕЛО:

- 1) чисельність населення і ступінь його стабільності, характер природного і механічного руху населення;
- 2) характер і складність галузевої та професійної структури суспільного виробництва, ступінь розвитку промисловості, будівництва, транспорту;
- 3) рівень організації матеріально-просторового середовища, ступінь благоустрою поселення;
- 4) рівень розвитку обслуговування (сфери послуг), тобто організації всіх форм соціального споживання;
- 5) соціальні функції поселення (його роль в управлінні суспільством і господарством, функції по відношенню до оточуючих населених пунктів);
- 6) спосіб життя населення;
- 7) стан свідомості (специфічні для даного населення норми, цінності і думки), диференціація потреб, що його характеризує;
- 8) ставлення до населеного пункту як до міста або як до села.

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МІСТА:

1) соціально-психологічний підхід → головною ознакою міста є т. зв. *міський спосіб життя*. В місті формуються специфічний міський ідеологічний і психологічний уклад.

2) демографічний підхід → містоутворюючою соціальною ознакою є *значна чисельність населення*.

3) територіально-розселенський підхід → містом слід вважати поселення, яке виконує *роль центру* навколишньої території, *ядра локальної системи розселення*.

4) містобудівний підхід → містом виступає поселення з характерними (*міськими*) *плануванням і забудовою*.

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МІСТА:

5) соціально-побутовий підхід → містом є поселення з розвиненими *комунальною, побутовою, соціально-культурною сферами.*

6) соціально-економічний підхід → найважливішою відмінною рисою міста є його господарська спеціалізація: в місті чітко переважає *несільськогосподарська праця.* Відповідно серед його жителів у більшості знаходяться особи несільськогосподарських професій.

7) політичний підхід → першорядне значення надається політичним, точніше – *політико-правовим аспектам* міста.

Місто в Україні – це населений пункт з населенням понад 10 тис. осіб, не менше 2/3 якого зайняті несільськогосподарською працею (тобто працюють в промисловості, будівництві, на транспорті, у сфері послуг) та члени їх сімей.

В сучасній Україні за офіційними даними Державної служби статистики нараховується 460 міст – від найдрібніших з населенням менше 3 тис. осіб, до міст, з населенням понад мільйон (в нашій країні їх всього 3 – Київ, Одеса та Харків). Як уже зазначалося, в українських містах проживає 69,2 % населення.

З позицій *географії* місто — це:

- 1) форма розселення (тип населеного пункту);
- 2) форма територіальної організації населення і господарства;
- 3) складний суспільно-географічний комплекс або система;
- 4) результат і фактор географічного поділу праці.

4. БАЗОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ОЗНАКИ МІСТА

Г. М. Лаппо, характеризуючи місто, виділив такі його ознаки:

- **Урбаністична концентрація** – висока концентрація різних об'єктів і видів діяльності й пов'язаного з ним населення на досить обмеженій території.
- **Багатофункціональність.** Місто за своєю суттю є багатофункціональним, оскільки воно справляє вплив на найближче оточення і надає відповідні послуги.
- **Динамізм.** Еволюціонують соціально-економічні функції міст, змінюються суспільні потреби до якості міського середовища, з'являються нові вимоги і засади просторового впорядкування міст.
- **Історична багатострокатість**
- **Суперечливість і проблемність.** зіткнення інтересів (між старими виробництвами й новими, між виробництвом і населенням, між різними верствами населення, між виробництвом, населенням і природою тощо).

Дякую за увагу 😊

